

använda sig av litterära grepp” egentligen innebär. Osäkrandet av gränsen mellan fakta och fiktion som det autofiktiva skrivandet bidrar med väcker ofrånkomligen frågor om vilket slags kunskap som avhandlingen genererar, vilka dess kunskapsmässiga anspråk egentligen är. I ett skönlitterärt sammanhang har autofiktionens glidning mellan fakta och fiktion visat sig ytterst produktiv, vilket avspeglat sig i de senaste decenniernas bokutgivning, men i en vetenskaplig kontext framstår den till syvende och sist som mindre fruktbar.

Christian Lenemark

Lektor i litteraturvetenskap med inriktning mot medier och redaktionell praktik vid Göteborgs universitet

4

Robin E. Jensen

Infertility: Tracing the History of a Transformative Term
The Pennsylvania State University Press 2016

Vad är egentligen mänsklig infertilitet? I boken *Infertility: Tracing the History of a Transformative Term* undersöker retorikhistorikern och kommunikationsvetaren Robin E. Jensen hur infertilitet har konstruerats retoriskt, i olika historiska sammanhang och med särskilt fokus på de vetenskapliga narrativ som upprättats kring begreppet. Infertilitet är alltså ingen historisk konstant, evig och oföränderlig över tid, utan författaren argumenterar för att det som vid olika tidpunkter har benämnts som ofruksamhet, sterilitet, infertilitet och ofrivillig barnlöshet har genomgått en förändring mot ökad medikalisering. Det rör sig med andra ord om en process varigenom infertilitet alltmer har kommit att förstås som tillhörande medicinens och det medicinska vetandets domäner, där de (in)fertilitetsbehandlingar som utförs på (in)fertilitetskliniker i stor utsträckning styr dagens förståelse av (in)fertilitet och reproduktiv hälsa.

I fem delstudier, som spänner från 1600- till 1980-tal, ger sig Jensen i kast med en rad olika sammanhang där infertilitet har konstruerats. Den teoretiska begreppsapparaten är huvudsakligen hämtad från retorikforskningen; även om den delvis är rätt svår genomtränglig rör det sig i

grunden om perspektiv och angreppssätt som exempelvis kulturteoretiskt eller begreppshistoriskt orienterade forskare utan större svårighet kan relatera till. Källmaterialet består bland annat av medicinsk dokumentation, som material från infertilitetskliniker eller korrespondens mellan läkare och patienter, men också vetenskapliga och populärvetenskapliga redogörelser för mänsklig reproduktion. Undersökningen har en vetenskapshistorisk tyngdpunkt men Jensen understryker att en viktig aspekt är de tolkningar eller ”bilder” av infertilitet som förmedlats såväl mellan experter som till en bredare allmänhet. Sålunda rör sig undersökningen över handboks-material från 16- och 1700-talet – däribland den populära *A Directory for Midwives; or, A Guide for Women, in Their Conception, Bearing, and Suckling Their Children* från 1651 – via det sena 1800-talets teorier om energihantering, till den reproduktiva endokrinologin som växte fram på 1930- och 40-talen, psykoanalysens teorier om psykologisk infertilitet och slutligen till det vidare fält för infertilitetsstudier som etablerats från 1900-talets mitt och framåt. Läsaren ges en bred bild av hur begränsningar i framför allt kvinnors reproduktiva förmågor har begreppsliggjorts och getts vetenskaplig inramning och hur det samspelas med mer eller mindre naturaliserade sätt att hantera infertilitet.

Tesen om infertilitetens medikalisering utgår från sociologen Peter Conrads förståelse av medikalisering som en sociokulturell process i vilken vetenskapligt och medicinskt vetande blir alltmer domine-

rande och även icke-medicinska problem kan förstås i termer av sjukdom, avvikelse eller störning – och därigenom bli föremål för vetenskapliga eller medicinska interventioner. Jensen menar att medikaliseringen av infertilitet tog fart på 1930-talet, i och med den reproduktiva endokrinologin. Hon poängterar emellertid att medikalisering inte är någon rätlinjig process utan består av lager som adderas till varandra: så understöddes medikaliseringen som skedde i och genom den reproduktiva endokrinologin av begreppsliggöranden, metaforer och förklaringsmodeller som varit i bruk sedan tidigare. En annan viktig poäng är att medikalisering inte utesluter moralisering: tvärtom demonstrerar Jensen hur frågor om moral och ansvar – eller närmare bestämt moralen och ansvaret som åläggs *kvinnor* – har gått som en röd tråd genom infertilitetsbegreppets historia, även om de har ställts och besvarats på delvis olika sätt.

Synliggörandet av medikaliseringens lager är en av undersökningens styrkor, där Jensen visar hur olika metaforer och förklaringsmodeller kan existera parallellt med och förstärka varandra, eller hur delar av en metaforik kan ta sig in i nya sammanhang där den får delvis nya innebörder. Exempel på hur vetenskapliga narrativ upprättas och fungerar parallellt ges av analyserna i kapitel tre och fyra, som behandlar den reproduktiva endokrinologin respektive psykoanalytiska teorier om psykologisk infertilitet. Om den reproduktiva endokrinologin framhöll hormonerna som nyckeln till fertiliteten och hyste ett intresse för biokemiska pro-

cesser (som i pressens populariserade versioner framhölls som en fråga om kemin eller attraktionen mellan makarna i det gifta paret) fanns samtidigt strömningar inom psykoanalytisk teoribildning – företrädda av exempelvis Helene Deutsch som specialiserat sig på kvinnans sexualitet – som förklarade infertilitet utifrån ”störande psykiska faktorer” grundade i känslomässig omogenhet eller abnormalitet hos kvinnan. Jensen framhåller att de psykoanalytiska teorierna om infertilitet inte frångick förklaringarna som gavs av den reproduktiva endokrinologin utan att de tvärtom var en förlängning av dessa: de psykologiska faktorerna kunde fungera som ett ”försvar mot moderlighet” genom att rubba den kemiska eller hormonella balans som endokrinologin fokuserade på. Att tala om lager framstår härvid som ett både analytiskt och pedagogiskt produktivt sätt att hantera stora delar av studieobjektets komplexitet.

Samtidigt är det just studieobjektet som reser vissa frågetecken. Undersökningens retorikhistoriska inramning innebär att språkbruket kring infertilitet är centralt i analysen. Att ordet är centralt framgår också av bokens undertitel, *Tracing the History of a Transformative Term*. Men vilken status tilldelas ordet infertilitet i undersökningen; har termen exempelvis egen agens? Ska titeln tolkas som att det är termen som är föränderlig, eller att termen förändrar och omvandlar de sammanhang i vilka den har ingått? En relaterad fråga är om det är skillnad mellan å ena sidan retoriken kring infertilitet, å andra sidan infertilitetsbegreppet och å det tredje ordet

infertilitet. Trots att Jensen framhåller att infertilitet är en ”rörlig måltavla” får jag likväl intrycket av att studieobjektet i vissa avseenden är fixerat. Här undrar jag vad som hänt om andra, närliggande termer på ett mer systematiskt sätt tagits med i analysen, exempelvis sterilitet och barnlöshet som Jensen själv nämner, men också begreppspar som frivillig respektive ofrivillig barnlöshet eller sterilitet. Med en sådan ingång hade den politiska vidden av infertilitetsbegreppet kunnat synliggöras tydligare, då det möjliggjort analyser av andra material och andra sammanhang än de i första hand vetenskapliga och medicinska som nu står i fokus. Det hade också kunnat göra att medikaliseringsstesen – snarare än att ligga i linje med det förväntade – blivit mer komplex och remarkabel, samtidigt som det vidgat innebörden av de transformationer som termen historiskt har varit del av. Med ett sådant grepp hade denna redan i nuläget intressanta och uppslagsrika studie kunnat få en extra spets.

My Klockar Linder

Filosofie doktor i idé- och lärdoms historia, Uppsala universitet